http://rusyn.presov.sk

ЦІНА 36 КОРУН

RUSÍN 3-6/2004

РУСИН

КУЛТУРНО–ХРІСТІАНЬСКЫЙ ЧАСОПИС

Подкарпатя є носителями одночасно двох етнонімув: „русин“ и „украйинець“. Майже не є такого аналога у світі. Русин, як видиме, може быти и двоетничным феноменом.

Таким образом, змінованя мікроетнонімув „лемкы“, „бойкы“, „гуцулы“, „русины-украйинці“ є ништо другоє, як неграмотна преднамірена проба запутати головы людей, дезорієнтовати їх у тоті моменты житя, коли їм треба определитися національно (переписованя населеня, оформленя личных документув, поновити історичну памнять поколінь и др.).

Литература:

1. 3. Захожай, Західноукраїнська інтелігенція в ході українізації 20-30 роки. Історія України. 17, травень 2004, с. 1-2.
2. Л. Нидерле. Славянские древности. Прага, 1902. Балагурі Е. Заселеня те етнокультурні процеси в Українських Карпатах. „Українські Карпати“, Ужгород, 1993, с. 31.
3. И. Поп. Енциклопедия Подкарпатской Руси. Ужгород, 2001, с. 97-98
4. В. Багринець. Про землю бойків та їх походженя. „Українські Карпати“, Ужгород, 1993, с. 20.
5., 6. В. Багринець, Там же.
7. М. Дарчук. Специфіка південнолемківської мікротопономії на загальноукраїнському фоні. „Українські Карпати“, 1993, с. 198.
8. С. Панцьо. Чим не українська антропонімія галицьких лемків. „Українські Карпати“, Ужгород, 1993, с. 391.
9. І. Красовський. Лемки – етнографічна група українського народу. „Дружно вперед“ 10, 1969, с. 24.
10. А. Духнович. Истинная історія карпато-россов или угорских русинов. В кн. Олександр Духнович. Твори. Т 2, с. 540.
11. О. Мицюк. Нариси соціально-господарської історії бувшої Угорської нині Подкарпатської Русі. Ужгород. 1936, 1938.
12. В. Гнатюк. Гуцули. Поличка „Карпатьского краю“. Ужгород, 1991, с. 5
13., 14., 15., 16. В. Гнатюк. Там же
17. П. Р. Магочі. Подкарпатська Русь, 1848 - 1948.

Богдан ГОРБАЛЬ, Ню Ёрк

Кедь малы народы мають великы сны 1.

(Лемківска аплікація доктріны самоідентіфікації, 1918 – 1921)

Можуть мати малы народы великы сны? А кедь можуть, якы суть? **Кедь є указователём історія, потім найосновнішым “великым сном“ є сон о незалежности, або принайменшім право на самоідентіфікацію**. О намаганях людей досягнути достойность, слободу прояву, слободу як таку – притомну од початків людьской історії, находячой своє повторіня в штирнадцять бодовім програмі Вудрова Вілсона, котрый реціпрочно іншпіровав сердця і мыслі мало познатого, але сниючого свої сны народа в Карпатьскых горах – Лемків.

Хто суть Лемкы і якы мали сны?

Попробую описати меркугодну драму малого народа, котрый пробував нелем снити, але іти за своїм сном з одвагов, візіёв і енергіёв. Напишу о тім, як Лемкы попробовали досягнути незалежность так на найвысшій уровни, як і в найскромнішім лемківскім селі.

Конець першой світовой войны і пад Ракусько-Угорьской монархії запрічінив многы зміны в европскій політіці. Меджі такыма змінами быв і взник народных держав, котры встали з попілю старой монархії. В намаганю здобыти контролю над властнов політічнов судьбов Лемкы ся припоїли ку “горячкі“ будованя народів і створили дві республікы, котры одбивали два конкуренчны погляды на лемківску ідентіту. Я ся хочу зосередити на єдну з тых республік, на **Лемківску русиньску народну републіку**.

Лемківска русиньска народна републіка была векша з тых двох републік і тримала довше. Выникла з русофілскої орьєнтації на кінці 1918 року і перевладала скоро в цалій лемківскій области. Лемківска русиньска народна републіка была створена, жебы реаговала на снагы о формованя автономной адміністратівы, выступаючі протів польскых і меджінародных авторіт як єдина інштітуція з правомочов і моралным правом репрезентовати лемківскый народ. Главным цілём републікы было утримати карпаторусиньску популацію і теріторію, жебы не были розділены новыма границями зновуобновеных або выникаючіх держав – Польска і Ческословеньска. Лемкы мали надій, же єдноту своёй теріторії утримають припоїнём ся ку Руську а пізніше ку Ческословеньску. Наконець ся приклонили ку Руську. Лемкы все были резолутно протів можности стати ся частёв Польска.

Скорше, як ся зачну занимати детално лемківсков політічнов актівностёв, коротко опишу, хто суть Лемкы. **Лемківскый народ – то є малочісленна популація, котра довгы сторіча жыла на северных і южных схылах Карпат на теріторії, котра є теперь частёв польско-словеньского пограніча**. Зосереджу ся на Лемків і їх область в северных схылах Карпат, кедьже географічно і політічно ся їх судьба одрізнять од жывота другых Лемків. Лемківска теріторія на северных схылах Карпат была приближно 140 км довга з основнов частёв од рікы Попрад на западі, ку рікам Ослава і Солинка на выході. На южній границі, котра є тотожна із сучаснов словеньско-польсков границёв (перед тым ракусько-угорьсков у рамках монархії), сягала область приближно 25 аж 50 км на север. Жыє на ній приближно 150 тісяч людей.

Лемківска область николи не была самостатнов політічно або адміністратівно, николи не мала свою властну владу. То значіть, же кедь бісідуєме о лемківскій історії, треба собі усвідомити, же в розлічнім часі была лемківска область підряджена владі розлічных адміністратівных цілків. По реформулації адміністратівной штруктуры Галичіны у 1867 році была Лемківска область розділена меджі 8 жуп. Тоты были поменованы подля центрів із найвекшым чіслом жытельства а тоты, котры ся находили на Лемковині, ся называли (од западу на выход) так: Новотаргска, Новосончска, Грибовска, Горлицка, Ясловска, Кросняньска, Саноцка і Лісковска жупа. Споминану адміністратівну мапу собі заховало по першій світовій войні по своїм зновузроджіню Польско. Тоты жупы ся стали частёв Краковского і Львівского войводства, причім Ясловска жупа ся стала частёв Кросняньского і часточно Львівского войводства.

Хоць середнёвічне оселіня і послідня колонізація области зоставать контроверзнов темов лемківской історії, Лемкы были в тій области усаджены і нихто в скуточности не сперав їх право на тоты землі. Лемкы свій жывот споїли з роботами в лісі, зо землеробством, але найвыразніше з пастырьством. Духовный і культурный жывот – прислушность ку выходным хрістіянам і хосновання кіріліці їх вчленёвало єднозначно до выходоевропской сферы.

Жывот лемківской комуніты быв традічный і скоро николи не підлягав скорому розвитку. По селах жыли люде у взаємній близкости ізоловано од другых народностей, што їм давало можность освоїти собі культурный і концептуалный простор потрібный на реалізацію першых кроків ку са-

мостатній колективній приналежности.

Вытворяня модерных народів у выходній Европі 19. сторіча їх примусило задумати ся над "спірітуалным" вопросом – хто сьме і рішыти політичный вопрос – де патриме. В тім істім часі ґеографічный простор в горнатім ґранічнім краю одділив богатшы, вібруючі цівілізації – народы рімскокатолицького Польска, православного Руська, Габсбурьской монархії, Україны і Словеньска, што значіло, же вопрос ідентіфікації лемківской ідентіты і політичной орьєнтації не мож зохабити лем так. Лемківскый народ ся уж давно став обєктом зосередженых проб із вшыткых боків. Занимали ся ним науковці, церковны представникы, інтелігенція і політичны воджатаї, котры пробовали в нім вытворити народну ідентічность і політичну орьєнтацію, котра бы найліпше одповідала поступам дакотрого із сусідніх держав або народів. **Під впливом свого власного, але і навколишнёго народного і набоженьского руху ся Лемкы в розлічных часовых періодах самы поважали, або были другыма означены за Русів, Українців або карпатьскых Русинів**.

Регіональна політична сцена

В часі, кедь Лемкы были неісты у своїх вопросах самоідентіфікації, пустили ся Поляци до подобного бою, жебы собі знову навернути свою державу. Векшына польскых політичных кол підкреслёвала потребу перервати путо з Ракусько-Угорьскым цісарьством. Мали надій на зновузроджіня Польска, рахуючі вшыткы области, котры ку нёму патрили при першім діліню Польска у 1772 році. В наслідку того выголосили Поляци 10. октобра 1918 році в Кракові одорватя Галичіны од Габсбурьской монархії. Занедовго ся містна польска адміністратіва зачала шырити на цалу провінцію. Тоты орґаны выразно приспіли ку зновустворіню польской незалежности і демонштровали, же польска Галичіна є жывотаспособна і креатівна. Поляци демонштровали політічну віталіту, котра была імпозантнов вызвов Лемкам на свою властну ідентіфікацію а Лемкы ся той вызвы хопили.

По першыраз ся Лемкы зышли, жебы перероковали свою політічну будучность, в западній части Лемківской области в новембру 1918 році. За нецалый тыждень по паді централных сил ся Лемкы зосередили в селі Святкова Велика, де на самый перед мусили рішыти внуторны незгоды. Україньскы орьєнтованы лемковскы актівісты аргументовали, же в тій тяжкій меджінародній сітуації бы ся вшыткы розділы мали стерти, жебы ся вытворив єднотный політичный рух. Міцнішы і чісленнішы русофільскы Лемкы тото не хотіли, а навеце, одшмарили і україньску орьєнтацію. О штирі дні нескорше русофілы в тім істім селі припавили свою власну політічну стратеґію.

По такых першых зборах і діскусіях, одбывавшых ся на сільскій і родинній уровни, ся Лемкы стрітили 27. новембра в селі Ґладышів. Хоць ся україньскы актівісти намагали о

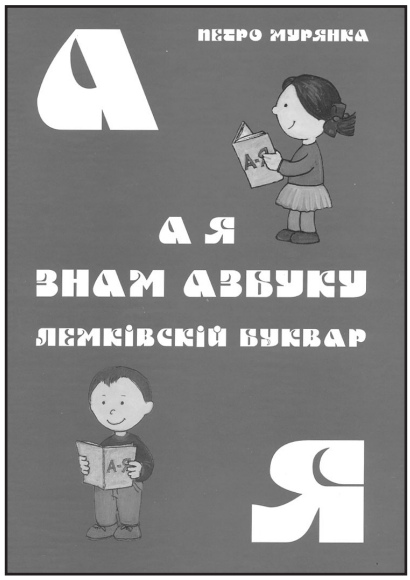

• Обалка нового лемківского букваря автора Петра Мурянкы-Трохановского з польской Криниці під назвов А я знам азбуку – лемківскій буквар

свою власну репрезентацію, їх притомность зостала без увагы, кедьже на стрічі доміновали русофілы. Также на тых зборах ся вырішыло, же Лемківска область буде патрити ку векшому Руську. Лемкы жадали, жебы їх делеґаты могли быти участны і выслуханы на мировій конференції, яка мала быти занедовго.

Была встановлена дочасна Руська Рада в Ґладышові, котра мала фунґовати як адміністратівный орґан в тій области. На сільскій уровни собі выпробовала свої законодарны способности сістемом планованых сільскых рад, з котрых кажду мало творити пять людей. Законодарна правоміч мала быти дана до рук сільскых судів, зложеных з штирёх судців. Їх членове мусили быти взяты під присягу в церкві і мали рішыти меншы правны споры. **Україньскы актівісти а главно україноФільскы священиці были выголошены за persona non grata в тій области і мусили быти переміснены**.

В часі зборів, на котрых з найвекшов правдоподобностёв взяла участь і польска делеґація, Лемкы підкреслили свою тугу по добрых односинах з Поляками і дали ясно наяво, же їх політична активность ся дотыкать лем лемківской етнографічної території. *"Не жадаме ани єдно польске обыстя, зато бы они не мали жадати наше."* Молодшы Лемкы были схыльны вытворити озброєны силы, котры бы ся розмістили поздовж лемківско-польской етнографічної границі. Не была то добра думка в навязности на недавно ся скончівшу першу світову войну і пару днів перед міровов конференціёв. Наперек тому Лемкы під керівництвом бывшого достойника ракусько-угорьской армады Романа Сембратовіча вытворили поліцайны силы.

На зборы в Ґладышові ся мало позерати як на зачаток того, што ся наконець вказало як Лемківска русиньска народна репубґіка (Руська народна республіка Лемків). В далшых днях были передіскутованы вопросы лемківской адміністратівы. Русиньска рада в Ґладышові ся змінила на жупну раду, встановили ся і три далшы рады на жупній уровни. Кажда мала 12 членів і президента.

Тоты приправны політічны роботы ся скончіли на зборах у Флоринці, котры были 5. децембра. **Приблизно 500 делеґатів репрезентуючіх 130 лемківскых сел были участныма на тій добрі зорґанізованій імпозантній маніфестації лемківскых політічных амбіцій**. Зборы прияли дакілько резолуцій декларуючіх лемківску тугу по єдноті з демократічным Руськом. Далшы політічны засады были зосумарізованы в наслідуючім річіню: *"Не хочеме Мадярів, не хочеме Поляків і не знаме ниякого Українця"*. **Главным політічным цілём было захованя геополітічной єдноты русиньской части Карпат**. В шпеціалній резолуції ся підкреслёвало, же: ***"Мы, русиньскый народ, жыючій в южній части галицькых адміністратівных зоскупінь Новый Тарґ, Новый Сонч, Ґрибов, Ґорлиці, Ясло, Кросно і Санок не желаме собі быти зачленены до польской державы, але желаме собі ділити ся о сполочный жывот з нашыма русиньскыма братами в Спішській, Шаріській і Земпліньській жупі як єдна нероздільна географічна і етнографічна єдниниця"***.

Што ся тыкало способу, як досягнути тот ціль, маючі на памяти опозіцію з боку силнішшых, уже етаблованых держав, Лемкы выголосили: *"Віруючі, же конференція, котра буде роковати о меджінародных конфліктах (то є вырішуюча о будучности діскутованых теорій) ся буде дослідно притримовати прінціпів, встановленых президентом США Вудровом Вілсоном, русиньскый народ бывалого Ракусько-Угорьска одсуджує насилство і обчаньску войну, давать до рук Мировій конференції резолуцію із своїх діалоґів з Мадярами і Поляками і жадать, жебы ёго делеґатам было дозволене быти участниками конференції."*

(Продовжіня в далшім числі)